

יד
מהר"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

כי תבוא
אלול התשפ"ד בשל"ה
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בעניין פתיחה וסיום בדבר טוב בקריאת ס"ת, התחלת התוכחה (בפרשתנו כי תבוא) היא מן הפסוק יפתח י"י לך את אוצרו הטוב וגו', הטעמים שכתבו רבי' הא"י גאון והרמב"ם בעניין הפתיחה והסיום בפרשת האזינו הזי"ו ל"ך, והאם ה"ה גם במנחת שבת ובשני וחמישי צריך לקרוא הזי"י, ורמזים שישנם בסימן הזי"ו ל"ך.

השלמה בעניין הסיום בדבר טוב, בהפטרות חזון, איכה היתה, שובה.

לגבי מ"ש הגר"מ פיינשטיין על המובא בספר הציוני, כי 'תלמיד טועה' כתב זאת, ומה שענה לו בעל משנה הלכות.

התייחסות למכתב נוסף בעניין מ"ש מהרי"ץ [בהקדמה לאשמורות] כי כתב את סדר י"ב האשמורות העיקריות "לאהבת המעיין".

תגובה למכתב בעניין מי שסיים תפילת שמו"ע, והמתפלל שמאחריו עדיין מאריך בתפילתו, האם ניתן לפסוע שלוש פסיעות רחבות יותר מד' אמות ואז ללכת לדרכו.

תמצית עשרה חילוקים בין רבא אשר הטריח את הקב"ה להוריד גשם בתקופת תמוז [ענין שיעור קודם], לבין חכמי קשטיליא אשר התפללו גם הם על כך.

בשבח הספר 'כל השונה הלכות' מהדורא חדשה התשפ"ה, ובעניין חיזוק קריאת התרגום בקהילותינו. ותשובה לחכם אחד בזמנינו הסובר בטעות כי התימנים טועים בצורת קשר הציצית. חלילה. והאמת שאדרבה מנהגינו מבוסס טפי.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 757

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"ג בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה וליזכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אבי"ר.

בשם רחמן

השיעור מוקדש ע"י משפחת לוי בני ידידנו הרה"ג איתן הי"ו, מארצות הברית, לעילוי נשמת דודתם מרת תהלה בת מרי יעקב ע"ה, תנצב"ה. שבשבווע זה הלכה לעולמה. בעבור שהתנדבו למוסדות יד מהרי"ץ. ירבו כמותם בישראל. ויוסיפו חיל כהנה וכהנה.

כמו כן השיעור מוקדש על ידי רבי מיכאל יעקב בן יצחק קלמנט הי"ו, מארצות הברית. לעילוי נשמת אביו רבי יצחק בן אברהם ז"ל, תנצב"ה, שהלך לעולמו לפני שבועיים. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה וזנוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בעניין פתיחה וסיום בדבר טוב בקריאת ס"ת, התחלת התוכחה (בפרשתנו כי תבוא) היא מן הפסוק יפתח י"י לך את אוצרו הטוב וגו', הטעמים שכתבו רבי הא"י גאון והרמב"ם בעניין הפתיחה והסיום בפרשת האזינו הזי"ו ל"ך, והאם ה"ה גם במנחת שבת ובשני וחמישי צריך לקרוא הזי"ו, ורמזים שישנם בסימן הזי"ו ל"ך.

נפתח בפסוק מן הפרשה (כי תבוא), כך העולה ששי פותח, יפתח י"י לך את אוצרו הטוב את השמים, לתת מטר ארץך בעתו וגו' (דברים כ"ח, י"ב). כך מתחילים את התוכחה. לא מתחילים ישר מן הקללות, והיה אם לא תשמע בקול י"י אלהיך וגו' [שם שם, ט"ו], אלא מלפני כן. ישנו שם ריוח פרשה, ואי אפשר להוסיף רק פסוק אחד, ע"כ מוסיפים שלושה פסוקים.

רבינו הרמב"ם בהלכות תפילה [פרק שלושה עשר הלכה ה'] כתב בזה"ל, כל העולה לקרות בתורה, פותח בדבר טוב ומסיים בדבר טוב. אבל פרשת האזינו, קורא הראשון עד זכור ימות עולם. והשני מתחיל מזכור ימות עולם, עד ירכיבהו. והשלישי מירכיבהו, עד וירא ה' וינאץ. והרביעי מן וירא ה' וינאץ, עד לו חכמו. והחמישי מן לו חכמו, עד כי אשא אל שמים ידי. והששי מכי אשא אל שמים ידי, עד סוף השירה.

העניין דלעיל מפורש בגמרא מסכת ראש השנה [דף ל"א ע"א], שכבר בבית המקדש היו הלויים שרים כך, במוספים של שבת-קודש. שש שבתות, בכל פעם פיסקא. וגם בקריאת ס"ת, חז"ל תיקנו – עוד מעט נראה בס"ד, כי רבינו בחיי אומר שזאת תקנה של עזרא הסופר – שיקראו לפי הסדר הזה.

הרמב"ם מוסיף [בהמשך] מעצמו, טעם לעניין הזה. וז"ל, ולמה פוסקין בה בעניינות אלו? מפני שהיא תוכחה. כדי שיחזרו העם בתשובה.

אומר על כך הכסף משנה, לשון רבינו. ונכון הוא. לכאורה, הרמב"ם היה צ"ל בלשון, יראה לי שזהו הטעם. במקומות רבים המפרשים אומרים, דברי רבינו ראויים אליו [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק תצוה ומוצש"ק ויקהל ופקודי התשפ"א בשל"ב].

ברם, לכאורה יש להעיר כי הרמב"ם לא כתב באותם מקומות יראה לי. חושבני שהיה לרמב"ם מקורות לכך, מן הגאונים, וכדומה. גם בני"ד מסתברא כי זה לא שהוא חידש את הטעם הזה מעצמו. אלא שבכל אופן, אין לנו את זה במקורות אחרים, לא נשאר בידינו, עכ"פ לעת עתה, ויש לנו את העניין הזה מהרמב"ם, לכן הדבר נקרא על שמו.

השאלה היא, לגבי מ"ש הרמב"ם, מפני שהיא – פרשת האזינו – תוכחה, ולכן למשל צריך להתחיל במלים וירא י"י וינאץ. אך לכאורה, הרי גם היום, בשב"ק זאת, והיה אם לא תשמע וגו', הרי זאת ג"כ תוכחה. אם כן, אדרבה נתחיל ישר מן התוכחה. למה מקדימים ומתחילים מן הפסוק, יפתח י"י לך וגו'?

הסימן שלקריאות הללו, הוא הזי"ו ל"ך. והרמב"ם אומר לנו, שזאת תוכחה, שיחזרו העם בתשובה. א"כ אפשר להתחיל אותו הדבר, הן כאן, הן בתוכחה שבפרשת בחוקותי. וכן בכל מקום בתורה, שישנה איזו תוכחה, שם היה צריך להיות שיהיה ניתן להפסיק או להתחיל בדבר רע, כיון שזאת תוכחה.

צריכים אכן להבין, מה כתוב פה? מהו העניין הזה, כיון שזאת תוכחה. הרי צריכים להתחיל ולסיים בדבר טוב? יש להסביר כאן, את עומק העניין. אולם לעת עתה הנני מדבר, לפי פשטות המלים.

*

מהרי"ץ זיע"א לפני שמביא את דברי הרמב"ם בני"ד, בעץ חיים [דף ק"צ ע"ב] הקדים לכך בזה"ל, בפרשת האזינו, המנהג בכל ישראל להפסיק הז' מברכים בסימן הזי"ו ל"ך. בעצם הם רק ששה, כי השביעי קורא משהו אחר, ויבוא משה וגו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

בעליית שביעי. אבל לפני כן, אי אפשר לחלק את המברכים שיהיו יותר קטנים, ולעשות סדרים אחרים. רק הזי"ו ל"ך, זהו הסדר. אבל לגבי השאלה, מהי הסיבה? הוא – רבי' האיי גאון – לא אומר מהי הסיבה עצמה. ישנן סיבות. אבל עיקר העניין שקבעו זאת, היא בכדי שלא יתקוטטו.

והטעם השני – כפי שהביא מהרי"ץ – ידעת הרמב"ם, לפי שהיא חלה לעולם בשבת, וצריך להוכיח לעם, לכך אין מפסיקין בדבר טוב. מהרי"ץ מדייק כאן. הרמב"ם עצמו לא הזכיר כלל בנ"ד את שבת שובה. אלו אינן המלים של הרמב"ם בכלל. הרמב"ם כתב בזה"ל, 'ולמה פוסקין בה בעניינות אלו? מפני שהיא תוכחה. כדי שיחזרו העם בתשובה'. אבל מהרי"ץ כותב בשם הרמב"ם, כיון שזה חל בשבת שובה, וצריכים להוכיח, כי אז עשרת ימי תשובה. צריכים תוכחה, בכדי לעורר את הציבור.

אבל מאידך גיסא, חזינן כי מהרי"ץ דייק בלשונו. הוא לא כתב שהרמב"ם אומר כך, כי הרמב"ם אכן לא כתב כך, אלא נקט בזה"ל, 'ידעת הרמב"ם'. פירושו, אני מסביר לך מה הרמב"ם אומר.

ממילא, קיבלנו את התשובה לשאלה ששאלנו, למה למשל ב'תוכחה' בפרשתנו מתחילים בדבר טוב, בפסוק יפתח י"י לך וגו', הרי זאת תוכחה? וה"ה לתוכחה שבפרשת בחוקותי, או בכל מקום בתורה שישנו איזה דבר של תוכחה, לכאורה כדאי שתתחיל או תפסיק בדבר רע. אלא התשובה היא, לא. שבת שובה שאני. כוונת הרמב"ם היא, רק לגבי שבת שובה.

אמנם הרמב"ם לא הסביר את דברי עצמו, אבל הדבר מובן מאליו. 'כדי שיחזרו העם בתשובה', אלו עשרת ימי תשובה. זהו ההסבר בדבריו. לכן מהרי"ץ כתב בלשון, 'ידעת הרמב"ם', כי הדבר מונח במלים שלו. הרמב"ם לא פירש את שיחתו, אבל אני – מהרי"ץ – מסביר לך, שזהו מה שהרמב"ם מתכוון. הדבר מדויק מאד, בלשון מהרי"ץ, 'ידעת הרמב"ם'.

מצד שני, ישנו משהו בדברי מהרי"ץ, שנראה לכאורה שאיננו מדויק. וכי שבת האזינו, חלה

והטעם שתיקנו חז"ל סימן להפסקות סדר זה, יותר משאר כל סדרי התורה, כדי שלא יתקוטטו העולים עם הש"צ, מפני שהן הפסקות רעות. כך הוא מביא בשם, (שבלי לקט ב' רבי' האיי, וכ"כ תיקון יששכר דף ע"ד ע"א).

ודעת הרמב"ם, לפי שהיא חלה לעולם בשבת שובה, וצריך להוכיח לעם, לכך אין מפסיקין בדבר טוב יעו"ש.

מהרי"ץ הביא שני דברים. א' מה שכתב רבי' האיי גאון, שהביאו שיבלי הלקט. לא מצאתי זאת בשיבלי הלקט, אבל כנראה זאת טעות סופר, וצ"ל אבודרהם. היא כן מביא זאת, בשם רבי' האיי. והטעם הוא, שלא יתקוטטו העולים. למשל, למה הינך מתחיל בפסוק, וירא י"י וינאץ? או מסיים בדבר רע, 'ותשכח אל מחוללך'? עלולות להיות קטטות. לכן קבעו חז"ל, שזהו הסימן.

אבל עדיין קשה, למה? הא גופא קשיא, חז"ל למה קבעו כך?

לכאורה הטעם היה צריך להיות כמו הרמב"ם, שהביא לאחר מכן, וא"כ זהו אינו טעם אחר. אבל מהרי"ץ מביא זאת, בתורת שני טעמים.

נראה מזה שהטעם של רבי' האיי גאון, אינו קשור אל הטעם שכתב הרמב"ם. לפי רבי' האיי גאון, כך חז"ל קבעו. ישנה סיבה, למה קבעו זאת. הוא לא אמר לנו, מהי הסיבה? עוד מעט נראה, בעזרתו ית', כי בספרים אחרים כתבו טעמים נוספים, לא כפי הטעם שכתב הרמב"ם. חז"ל קבעו, שזה הוא סדר הקריאה. אולם השאלה היא, כי לא מצאנו בשום פרשה, שחז"ל קבעו כיצד תהיה חלוקת ה'מברכים', ראשון שני שלישי וכו'. והרי ניתן לחלק אחרת. ישנם כללים, מה מותר ומה אסור, אבל כל אחד יכול לחלק אחרת. ישנם מנהגים שונים בעם ישראל, בעניין חלוקת המברכים. ולעתים גם ישנה אפשרות לשנות, אם ישנה סיבה. כגון כאשר ישנה איזו שמחה בקהל, ומוסיפים מברכים. או עולה שאינו יכול לקרוא הרבה, אלא רק קצת. לא יכול להמשיך. אפשר לשנות את החלוקה, הגם שישנם מנהגים קבועים בזה.

אבל בנ"ד, לגבי הזי"ו ל"ך, אסור לשנות את הסדר הזה. וגם אי אפשר להוסיף. אם רוצים להוסיף עולים בשבת האזינו, ניתן להוסיף רק

'לעולם' בשבת שובה? הדבר אינו 'לעולם'. הרי פעמים רבות, זה חל אחרי יום הכיפורים.

תגובה מהקהל: הכוונה בדרך כלל.

תשובת מרן שליט"א: א"כ זה לא 'לעולם'. זהו מה שאני אומר, לגבי הדיוק במלה 'לעולם'.

ברם אכן מצאנו, כי ישנם מקומות שכתוב 'לעולם', והדבר לאו דוקא.

ראיתי כי בשדי חמד [מערכת ל' כלל ק"י] כתב בזה"ל, 'לעולם', לשון זה נופל גם על דבר שהוא על פי הרוב. זאת איננה טעות. כך הוא מביא, בשם שו"ת שואל ומשיב קמא, להג"ר יוסף שאול נתנון. בעל שואל ומשיב לא כתב מהו המקור שלו, אלא כתב בזה"ל, 'מצאנו בכמה מקומות'. והשדי חמד מתפלא על כך, איננו מבין היכן הוא מצא זאת.

נראה לי, כי לעניין הזה ישנם לכל הפחות שני מקורות. הר"ן בקידושין דף י' ע"א, והנודע ביהודה קמא אהע"ז סימן נ"ב, ותניינא סימן ל"א. אלו המקורות שאני מצאתי, ומסתמא היו לפניו עוד מקורות. א"כ הדבר מבוסס, יש לכך על מה לסמוך.

שאלה מהקהל: כמו זעבדו לעולם'.

תשובת מרן שליט"א: זה חמשים שנה. נכון. עולמו של יובל. רצונך לומר, כי אולי לכך מהר"י התכוון. אבל נראה, שלשון תורה שאני.

גם על שמואל הנביא אמרה אמו חנה [שמואל א' א', כ"ב] וְנִרְאָה אֶת פָּנָיו יְיָ, וַיֵּשֶׁב שָׁם עַד עוֹלָם. אנחנו מדברים, לגבי הלשונות של חז"ל. וחז"ל. וזה, זה 'לעולם', וזה 'עולם'.

המקור של מהר"י, כנראה הוא מהלבוש, אשר כנראה כך הוא הסביר את דב' הרמב"ם, הגם שלא הזכירו, והשתילי זיתים מעתיק אותו.

הרי גם מרן בש"ע [הלכות ראש חודש, סימן תכ"ח סעיף ה'] פסק כמו הרמב"ם, וז"ל, פרשת האזינו מחלקים פרשיותיה כדרך שהיו מחלקין אותה במקדש, שהיו קורין השירה פעם אחת לששת ימי השבוע. וסימן הזי"ו ל"ך. האזינו, זכור, ירכיבהו, וירא, לו חכמו, כי אשא אל שמים עד סוף השירה. והשביעי קורא מסוף השירה עד סוף הפרשה.

אומר על כך השת"ז [אות ט"ז], ואף שיש שמחה בקהל, אין משנים, וקורין לעולים אחרים מן זיבא משה' עד לרשתה, וחוזר חלילה. שם אפשר להוסיף, ולחזור על כך כמה פעמים. (שכ"ג אז"ו).

ואף על גב דבשאר שבתות השנה אין מסיימין בדברי תוכחה, דלא ליתו לנצויי, בשבת זו מסיימין באלו, אעפ"י שהם דברי תוכחה. מפני שלרוב פעמים – כאן הדבר מדויק, 'שלוש פעמים' – קורין פרשה זו בשבת שבין ר"ה ליוה"כ, שהם ימי תשובה, לעורר העם שיחזרו בתשובה (לבוש).

ולפי טעם זה, אין חילוק בין שבת, למנחה ושני וחמישי (שכ"ג). אם הסיבה היא, לעורר בכדי שיחזרו בתשובה, איך תהיה החלוקה במנחה של שבת, ובשני וחמישי? הרי בדרך כלל קוראים אז, רק עשרה פסוקים. חז"ל רצו לא לתקן יותר, מפני ביטול מלאכה. אם כן, אם תקרא לפי הסימן הזי"ו ל"ך, דהיינו הז"י, יוצא שיקראו שמונה עשרה פסוקים. ה'אזינו וגו', זה ששה פסוקים. ז'כור ימות עולם וגו', זה ששה פסוקים. ו'ירא יי' וינאץ, זה ששה פסוקים. סה"כ שמונה עשרה פסוקים. אבל אם הטעם הוא, בכדי לעורר בתשובה, אזי אין הכי נמי, גם במנחת שבת צריך שישאר הסימן הזה, כיון שישנה את הסיבה הזאת. משא"כ אם יש רמז דוקא בהזי"ו ל"ך.

והמנהג היום כן (ב"י), וכן העיד פר"ח, וכן מנהגינו.

וכתב שכ"ג, שכשכותב ב"י וזהמנהג, הוא לומר שהמנהג בכל המקומות כן.

הנדון הוא, מה עושים במנחה? השתילי זיתים השמיט את הגהת הרמ"א [שם], שכתב כי במנחה אין קפידא. המדובר רק בשבת בבוקר, כי אז יש ששה, הזי"ו ל"ך, ועוד אחד. אבל במנחה, ישנם רק שלושה מברכים, א"כ מה יש בסימן הזי"ו? בשלמא לגבי הזי"ו ל"ך, שישנו עניין בכך – עוד מעט נראה, כי ישנם המפרשים בכך רמזים. לא סתם קבעו אותיות, ה"א זא"ן וכו', אלא ישנם בכך רמזים ועניינים – אבל לגבי שלושה מברכים, מה הפירוש הזי"ו? אין לכך משמעות. כגון אליבא דרבינו בחיי שנביא בעז"ה בהמשך, לרמוז על זיו וכו', אין טעם

שערי יצחק – השיעור השבועי

הסימן של הזי"ו ל"ך. ואז יוצא, שלא מסיימים בדבר רע, אלא מסיימים בפסוק, י"י בְּדָד יִנְחֲנוּ, וְאִין עֲמוּ אֵל נֶכֶר [דברים ל"ב, י"ב]. יפה. אבל מי שקורא לפי הזי"ו, הוא מסיים בפסוק, וְתִשְׁכַּח אֵל מְחַלְלֵךְ [שם שם, י"ח], סיימו בדבר רע.

לכאורה, אם הוא מעיד על כך – כפי שהוא כתב, ומסתמא כך נהגו בבית הכנסת של מהרי"ץ – זאת אולי ראייה למה שאנחנו אומרים, כי יכול להיות שמהרי"ץ חזר בו, לגבי העניין הזה של חזרת הפסוק 'אם תאבו ושמעתם וגו'' [בהפטרות מסעי, שאצלינו היא חזון ישעיהו וגו'], כי צריכים לסיים בדבר רע בשביל תוכחה. ולכן הם שינו. [צ"ע שלכאורה הוא סותר מדידה אדידיה, כי בנצבים כתב שהסימן גג"ד].

בכל ספרי התיגאן כתבו כך, וגם הרמב"ם בחלוקת המברכים, בכתבי היד בסוף ספר אהבה שישנה שם חלוקה, כתוב במפורש הסימן וו"ו. ששה, ששה, ששה. כמו הרי"ף והרא"ש. אף שהרמב"ם בגוף חיבורו לא כתב זאת, אבל אותם לפי כתבי היד, היכן שיש את חלוקת המברכים בשני וחמישי ומנחת שבת, [כמו שהסברנו בס"ד בשיעור במדבר וקרח התשפ"ד בשל"ה, שהרמב"ם הוסיף זאת במהדורא בתרא דידיה], כתוב במפורש וו"ו. ולמנוע טעות, הוסיף הרמב"ם שהם שמונה עשרה פיסוקים. וכך הדבר בכל התיגאן, וו"ו סימן. יוצא, שהאחרונים שינו. זאת ראייה למה שאנחנו אורים, כי חכמי תימן האחרונים, חששו לסיים בדבר רע. ואפילו בנ"ד, שבשבת בבוקר קראו הזי"ו ל"ך, עדיין סבירא להו כי מה שחז"ל קבעו – קבעו, ומה שלא קבעו – לא קבעו. לא מדמים את התקנות, האחת אל השנייה.

אותו הדבר חושבני, לגבי הקריאה שקראנו בשב"ק זאת במנחה, התחלת נצבים, גגי"ד סימן. לכאורה, למה הוסיפו עשרה פסוקים? הסיבה היא, כי לא רצו לסיים בדבר רע, דהיינו בפסוק [דברים כ"ט, י"ח] לְמַעַן סְפּוֹת הָרֹה אֶת הַצְּמָאָה, או [שם שם, י"ט] לֹא יֵאָבֶה יְהוָה סֶלַח לוֹ. לא רצו לסיים בכך, לכן המשיכו. וברמב"ם כתוב ככה, סימן גג"ד. [והוסיף את מספרם, שהם עשר. וכך כמעט בכל התיגאן. הראשון שידוע לי שכתב גגי"ד, הוא מה"ר שלמה הסופר, שאצלו ישנם בלא"ה עוד

לקרוא רק הזי"ו. אולם לפי דברי הרמב"ם, מפני שזאת תוכחה, א"כ אין הבדל, וזה שייך גם במנחה וכו'. זאת דעת מרן הש"ע, וכך הוא המקובל.

אבל הרמ"א בא ואומר, הַגָּהָה. ודוקא בשבת [שחרית] מחלקין הפרשיות. אבל במנחה בשבת וב' וה', אין לחוש (מרדכי פרק הקורא עומד).

אומר על כך הכף החיים [ס"ק ל'], 'אבל במנחה בשבת וב' וה' אין לחוש'. וכ"כ הלבוש. אבל מדברי הרי"ף והרא"ש [פ' הקורא עומד] מתבאר, דגם בשאר ימים יש לחוש יעו"ש. ועיין למרן בב"י, דהעיד דכ"ה המנהג. כס"א אות ד', וכ"כ הפר"ח על דברי מור"ם הנז', דאין המנהג כן, אלא דגם במנחה בשבת ובב' וה' קורין הזי"ו, וכ"כ בב"י עכ"ל. והשכנה"ג בהגב"י אות ג' כתב דלכתחילה יש לנו לנהוג כדברי הש"ע, דאין לחלק בין שחרית למנחה וב' וה', אלא שאין לגעור במי שנהג כדברי מור"ם ז"ל יעו"ש. וכ"כ אמ"ל אות ד', לד"א סי' יו"ד אות ד'.

[לגבי ביאור הלבוש ומהרי"ץ בדעת הרמב"ם, יש להוסיף כי מלשון הגמרא ראש השנה דף לא. כך חלוקין בבית הכנסת, משמע שזהו גם למנהג ארץ ישראל שהיו משלימים את התורה בשלוש שנים, והרי אצלם פרשת האזינו אינה נקראת סמוך לפני הימים הנוראים. אלא אם כן נאמר שגם הם סיימו את התורה בשנה השלישית בשמחת תורה. אך עדיין צריך לעיין כיצד חילקו הזי"ו ל"ך, לדעת הסוברים שהם חילקו כל פרשה לשלושה חלקים, והרי בפרשת האזינו אין אלא חמשים ושנים פסוקים. אולם לדעת הסוברים שהם סיימו את התורה בכל שלוש שנים ומחצה, בודאי פרשת האזינו לא היתה נקראת סמוך לפני הימים הנוראים. לכן צריך לומר דבגמרא נקטו לפי מנהג מקומם בבל. ויודע אני שבעניין מנהג ארץ ישראל הנזכר, נחלקו המפרשים בכמה וכמה פרטים, ויש מהם דשייכי למה שכתבתי, אלא שאני לא באתי אלא להעיר בקצרה. איתמר].

פלא עצום ראיתי בכת"י של מהר"ש בדיחי, בנו של מהר"י בדיחי בעל שו"ת חן טוב, שהוא ממעתיקי השמועה של מהרי"ץ, ומן ההולכים בדרכו הסלולה, 'ככל אשר יאמר כי הוא זה', כי בחלוקת המברכים של פרשת האזינו בשני ובחמישי ובמנחת שבת, הוא כתב שהסימן, גג"ו. שלושה, שלושה, ששה. דהיינו, לא הלכו לפי

'סוף פסוק', יש עדיין עד הושענא רבה ושמיני עצרת, א"כ בטח שיש מקום לדבר על תשובה. אבל גם בדורות הראשונים, שהעניין הזה לא היה מפורסם – כי רק המקובלים גילו את העניין הזה, שהתשובה נמשכת – אפילו לפי פשטות הגמרא, וגם אפי' פשטות המלים שהנעילה הוא 'סוף וקץ לכל חטאותינו', כמו שאומרים אז בתפילה 'קץ מחילה', וכפי שנראה כך בפשטות גם ברמב"ם. הגמרא [ראש השנה דף ט"ז] אומרת, יפה צעקה לאדם, גם אחרי גזר דין. אפילו אם נגזר על האדם מיתה ח"ו, אם הוא יתאמץ, כאשר הוא יצעק, הוא יכול לשנות את הגזירה. יש עדיין מקום, גם אחרי יום הכיפורים, לתקן את גזר הדין. יפה צעקה לעולם, גם אחרי גזר דין'.

שאלה מהקהל: גזר הדין הוא לא בראש השנה? תשובת מרן שליט"א: מי שלמד רק בגמרא וברמב"ם, חושב כי גזר הדין הוא ביום הכיפורים. ואחרי יוהכ"פ, כבר אפשר לקום לתפילה מאוחר וכו', כביכול הוא כבר 'מסודר'. רוב האנשים, אחרי יוהכ"פ הם כבר ירדו. ישנם המחזיקים קצת, עד הושענא רבה. בסדר. אבל אחרי כן, הדבר כבר נחלש. אם שאלתך לגבי ראש השנה, בראש השנה עדיין אין גזר דין, כי הבינונים תלויים ועומדים. רק לגבי הצדיקים והרשעים, נחתם אצלם גזר הדין, אבל הרי רוב העולם הם בינונים.

*

בספר שיח יהודה, להרה"ג יהודה אריה רפפורט – הוא היה חברנו לספסל הלימודים בזמנו בישיבת קול תורה, למדנו כמעט באותו השיעור – כתב [בפרשת האזינו, דף 601] בזה"ל, הפרשה מחולקת לששה חלקים, וכפי הסימן הזי"ו ל"ך, וכמבואר בגמ' ר"ה [דף ל"א ע"א], שהוא שיר של יום למוספין של שבת, ובכל שבת אמרו חלק אחד. ואמרו בגמ', שכשם שחלוקים לשיר, כך חלוקים לביהכנ"ס, דהיינו לקריאת התורה.

כתב רמב"ם הלכות תפילה [פי"ג הל"ה], כל העולה לקרות בתורה, פותח בדבר טוב, ומסיים בדבר טוב. אבל פרשת האזינו קורא הראשון וכו', ולמה פוסקין בה בענינות אלו, מפני שהן תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה עכ"ל.

שינויים. אבל בשאר כל התיגאן, הסימן גי"ד. הוסיפו עשרה פסוקים, המשיכו והמשיכו עד הסוף, כדי לסיים בדבר טוב.

ויצא להם טוב, כי במקום גי"ד, עשו תיקון, גי"ד. רק הוסיפו יו"ד. עכ"פ רואים שהם חששו, במקומות שחז"ל לא קבעו לסיים בדבר רע, כגון הזי"ו ל"ך, שאז הם לא רצו לסיים בדבר רע. סיימו עד הסוף, הַנְּסַתְּרַת לַיְיָ אֱלֹהֵינוּ וְגו' לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת [שם שם, כ"ח]. הגם כי הטריחו בכך את הציבור, הדבר נחוץ.

זהו חיזוק למה שאני אומר, כי נראה לכאורה שבדורות האחרונים, חששו לכך יותר.

קל וחומר, בימי בין המצרים, שאז ישנה יותר סכנה. אם בפרשת נצבים, שזה קשור כבר לימי התשובה, ויש לנו את הטעם כדי לעורר את העם בתשובה, ובכל זאת לא מסיימים בדבר רע, אלא מוסיפים בכדי שלא להסתבך ח"ו, ק"ו בימי בין המצרים.

בסידור שיח שפתותינו כמנהג עיר רדאע, דף תשצ"א, שנדפס בזמנינו, מובא שהסימן גי"ד. ויש נוהגים שהשלישי קורא עד 'לעשות את כל דברי התורה הזאת' יעו"ש. רואים שאצלם נשאר בדרך כלל המנהג הישן. דהיינו גי"ד, ויש נוהגים גי"ד.

*

בעצם, צריכים אולי להוסיף כאן נופך. לגבי מה שמרהי"ץ אומר, כי פרשת האזינו לעולם חלה בשבת שובה, כדי לעורר את העם בתשובה. א"כ מה יוצא, כאשר האזינו אחרי יוהכ"פ? הרי הדבר כבר נגמר? בתפילה נעילה, זה כבר 'קץ מחילה וסליחה לכל חטאותינו'. מה יש לעורר את העם כעת לתשובה? אולי נאמר, שלא חילקו. כיון שהרוב ככה, נשארה החלוקה כך. אבל מצד שני, רואים שאנחנו קוראים אז את הפטרת 'מצמרת הארז', שהיא ג"כ מדברת בענייני התשובה. ודוקא אם זה חל אחרי יוהכ"פ, קבעו הפטרה שעניינים שלה הם התשובה.

אפשר בס"ד לבאר את העניין, בכמה דרכים.

ראשית, גם אחרי יום הכיפורים, עדיין ישנו עניין לדבר על התשובה. בדורות שלנו כולם יודעים שהתשובה נמשכת, אפילו אחרי הנעילה זה לא

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא שואל את מה ששאלנו מקודם. למה רק ב'האזינו'? הרי ישנן עוד תוכחות, כגון בפרשת בחוקותי, ועוד. א"כ תפסיק גם שם? ענינו על כך בס"ד [לעיל], ואמרנו כי הרמב"ם מתכוון רק לעשרת ימי תשובה. אבל הוא, כנראה שלא ראה את הלבוש, וק"ו שלא ראה את מהרי"ץ. וואולי בלא"ה הרמב"ם עצמו נתן תשובה אחרת לכך, בזה שהגדיר לאחר מכן – בהלכה ז' – את התוכחות של בחקתי וכי תבוא בשם 'קללות'. כמו שהם נז' כך גם בגמ'. א"כ שאני התם. הוא ראה רק את דב' הרמב"ם עצמו בלבד, ע"כ עמדה לפניו קושיא עצומה, מה הרמב"ם יגיד על כך?

והוא עונה על כך תשובה, בזה הלשון, ואולי כונת הרמב"ם, שלא רק שעצם הדברים נאמרו, כדי להוכיחם ושיחזרו בתשובה, אלא ההפסקות עצמן ניתקנו, לצורך שישימו לב להתבונן בין פרשה לפרשה לשוב בתשובה. משא"כ בפרשת בחוקותי לא תיקנו הפסקות.

הוא לא הסביר, למה בדיוק הוא מתכוון. 'עשו הפסקה, שיתבוננו'. אינני יודע, האם כוונתו למה שאני אסביר, אבל לכאורה – אם אני מסביר אותו, ממשיך את מה שברצונו להגיד – כאן עשו הפסקה, מפני שצריכים לחזור בתשובה. פירושו, העולה ראשון גמר את המברך, 'ותשכח אל מחוללך', כעת צריכים הקהל לחכות שתי דקות, כדי לחשוב ולהתבונן בכך שצריכים לחזור בתשובה.

אם הדבר כך, אזי בודאי שזה לא נכון. אין דבר כזה. לא שמענו ולא ראינו דברים כאלה, לעשות הפסקה ושתיקה, בכדי שיתבוננו. אבל, מתי יתבוננו?

לא נראה אמנם שהוא התכוון לכך, אבל לפי דבריו זהו מה שהיה צריך להיות, תיקנו בהאזינו הפסקות כדי שיתבוננו. ושמה ההפסקות לא נתקנו, בשביל שיתבוננו. ברם קשה, מה נפשך? אם אין הבדל בפועל, אזי היה צריך להיות אותו הדבר, שיתבוננו.

בכל אופן, לגבי המלה 'הפסקות', בודאי שאין הכוונה שיעשו הפסק בפועל. המלה 'הפסקות' אולי מטעה, כביכול צריך לעשות הפסקה, לחכות דקה או שתיים. אבל, אין דבר כזה. 'הפסקה' היינו, היכן

פשטות לשונו מורה, שבא ליישב ההפסקות דפרשת האזינו, שהם מסיימות בדבר שאינו טוב, ומתחילות בדבר שאינו טוב. וע"ז ענה, מפני שהן תוכחה, כדי לחזור בתשובה. (שו"ר שכ"כ בדבר אברהם ח"א סי' ל"ו).

מהו הפשט כאן? אתה אומר שצריך לפתוח ולסיים בדבר טוב, אבל לא בפרשת האזינו, כדי שיחזרו העם בתשובה, כפי שכתב הרמב"ם. אבל לכאורה, מה עם 'דבר טוב'? מהו ההסבר כאן? והוא אומר, כמה מהלכים.

דבר ראשון, והביאור, שכל שסתם פותח או מסיים בדבר שאינו טוב, הרי זה סימנא מילתא וכדו'. הדבר בגדר 'סימנא מילתא היא', כפי שעושים סימנים בלילי ראש השנה.

אבל כשנעשה לשם תוכחה, אין בזה שום סימן לדבר לא טוב.

כך היא הפשטות. נכון שישנו עניין לפתוח ולסיים בדבר טוב, אבל אם ישנו צורך של תוכחה, אזי אין מכך ראיה. ככה גם נראה, מהסגנון של דברי מהרי"ץ שכתב בזה"ל, 'וצריך להוכיח לעם'. אכן ישנו עניין לפתוח ולסיים בדבר טוב, אבל ישנו ג"כ עניין להוכיח את העם. השאלה כאן, איזה שיקול יותר חשוב?

השיקול שצריכים להוכיח, חשוב יותר מן השיקול לפתוח ולסיים בדבר טוב. לכן, אין מכך ראיה. זה אינו סימן לא טוב.

כעת תשמעו, דבר נוסף חדש.

ועוד י"ל, שעד כמה שעושה כן כדי שיחזרו בתשובה, וכלשון הרמב"ם, הרי זה גופא מחשיבו למסיים בדבר טוב, שהסיום הוא התוצאה והמטרה שיחזרו העם בתשובה. וזהו שהוסיף הרמב"ם, תוכחה כדי שיחזרו העם בתשובה.

זהו כבר בגדר 'דרש'. הוא קצת עבר שלב. כי אם העניין הוא לחזור בתשובה, א"כ זהו 'דבר טוב', זה לא 'דבר רע'. המטרה היא, לדבר טוב. כך הוא כותב. הולך בדרך הזאת.

אבל הוא ממשיך וכותב לפי זה משהו, אשר נשמע לי מאד מוזר. תחילה הוא מקשה וז"ל, אלא שצ"ע, וכי התוכחה דפר' בחוקותי, או פר' כי תבוא, אינם לצורך שיחזרו בתשובה, ולמה שם לא פוסק באמצע?

שעוצרים את המברך, ותו לא. אבל ממשיכים מיד כרגיל.

דבר שלישי הוא אומר, על פי רבינו בחיי, אשר כותב בנ"ד דבר נפלא, על הפסוק [דברים ל"ב, מ"א] אִם שְׁנוֹתַי פָּרַק חֲרָפִי. הוא אומר, כי חז"ל תיקנו הזי"ו ל"ך, לרמוז לגבי התוכחה. הרי מצד אחד 'האזינו' זאת תוכחה, אבל מאידך גם קוראים לה בשם 'שירה'. מכל הצורות שיבואו על עם ישראל, לבסוף יהיה, הַרְגִּינוּ גוֹיִם עִמּוֹ, פִּי דָם עֲבָדֵי יְקוּם. וְנָקַם יֹשִׁיב לְעַרְוֵי, וְכִפֵּר אֲדָמְתוֹ עִמּוֹ [דברים ל"ב, מ"ג].

וזה לשונו של רב"ח, והנה השירה הזאת, נחמה גדולה, והבטחה מבוארת, בעניין הגאולה, ובאבדן עובדי ע"ז, ובנקמת ישראל מאויביהם, ובכפרת ישראל מעונותיהם.

ואולי מפני זה, בא סימן-ההפסקות לרבותינו ז"ל, הזי"ו ל"ך, מתקנת עזרא הסופר הכהן הנביא, שראה ברוה"ק שתהיה תקנתו בקריאת ס"ת בציבור, תקנה קיימת בכל דור ודור, לא תבטל בזמן מן הזמנים. ותיקן הסימן הזה, בהפסקות הפרשה הזאת המקובלת אצלנו, לבאר שיחזור הזיו והזוהר והכבוד והתפארת לישראל כמבראשונה, וישבו בנים לגבולם.

עומק הדברים שלו, לכך הוא מתכוון, כי כבר בבית המקדש בודאי היו עושים הזי"ו ל"ך, אבל עזרא תיקן זאת גם בקריאת ס"ת.

וידע עזרא שהדבר יהיה כך עד ימות המשיח. לכן הוא בא לבשר לנו, בסימן הזה הזי"ו ל"ך, כי הזיו יחזור ל"ך, דהיינו לעם ישראל. הרי בשירת האזינו, מדברים גם בלשון יחיד. כגון, 'זתשכח אל מחוללך', 'צור ילדך תשי'. א"כ הזי"ו ל"ך, כלומר, הזיו הזה, יחזור לך, לעם ישראל. אל תחשבו, שחז"ל עם ישראל יהיה תמיד במפלה ובירידה, משועבד בגלות כל הזמן. הזיו והזוהר יחזור, 'הזיו לך'. זהו מה שרומזים לנו כאן בסדר קריאת שירה הזאת.

אומר בעל שיח יהודה, אם הדבר כך, אזי הפלא ופלא. 'ההפסקות עצמם ניתקנו, לצורך השימו לב להתבונן בין פרשה לפרשה לשוב בתשובה'. זה לא נקרא, לסיים בדבר לא טוב. זה כן טוב, כיון שזהו 'הזיו לך'.

הדבר הזה נחמד, אולי בתורת דרש. הרעיון לכשעצמו הוא נחמד, לדבריו אין כאן חשש של לפתוח ולסיים בדבר רע, כיון שזה לא נחשב 'דבר רע', אדרבה בהיפך.

אבל לא נראה לי שהדבר נכון, מבחינה הלכתית. דהיינו, ישנם הרבה מקומות בתורה שקובעים את הפתיחה והסיום של מברכים, לפי האם הסיום הוא בדבר טוב, או שאינו בדבר טוב. אבל אם נלך לפי הדרשות והרמזים והסודות, המעיין ימצא כי לפעמים מה שרע הוא טוב, ומה שטוב הוא רע, ואז אין לדבר סוף. על כן, צריכים ללכת בזה רק עפ"י הפשט.

מה שישנם רמזים וסודות בסימן הזי"ו ל"ך, כפי שרבינו בחיי אומר שכך נראה לו, 'אולי', ועוד מעט נראה שהגאונים אומרים טעמים אחרים, אי אפשר לקבוע מכך הלכתית. ובפרט שהרמב"ם לא הזכיר בכלל את הזי"ו ל"ך, הוא לא התייחס אל הסימן, כנראה הוא הבין בפשטות שהזי"ו ל"ך זהו סימן בעלמא, העיקר הוא ההפסקות בדבר רע. אם הרמב"ם התכוון, כי הזי"ו ל"ך זאת סיבת ההיתר, וזה הטעם כי זהו 'דבר טוב', אזי הוא היה חייב לכתוב זאת.

לגופו של עניין, לסמוך על דברי הרמב"ם הללו, על הטעם שכתב הרמב"ם, ולהוציא מכך 'נפקא מינה' לכל היכן שישנה תוכחה, ללמוד לדברים אחרים, היכן שחז"ל לא תיקנו, כגון בהפטירות שאמרנו, קשה לקבל את הדבר הזה. אבל גם אם נגיד שכן, סוף סוף הרמב"ם הוא היחידי אשר כתב את הטעם הזה. הגאונים, וכן עוד רבים מהמפרשים – חוץ מרבינו בחיי – כגון מהרש"א וחת"ס, כתבו הסברים אחרים לחלוקה הזאת. וכן הראשונים שלפניהם, רבי סעדיה גאון, מחזור ויטרי, שיבלי הלקט.

תשמעו מה אומר רבי סעדיה גאון [ספר הירושות, ליקוטים, דף 161], מה הסיבה של הזי"ו ל"ך? וז"ל, סי' הזי"ו ל"ך, ה' כנגד ה' שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בחול. ז' נגד ז' שקורין בתורה בראש השנה שחל להיות בשבת. י' כנגד עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, ו' כנגד ששה שקורין בתורה ביום הכיפורים, ל' כנגד ל'

שערי יצחק – השיעור השבועי

הַטּוֹב וְלִכְּוֹ בַּהּ וְגו' [ירמיהו ו', ט"ז]. אפילו בתשעה באב, אנחנו לא מתחילים בדבר רע. כיצד אפשר להתחיל במלים 'אסוף אסיפס?' שפירושו כתרגומו, שיצאה אשיצינון. רח"ל. זה בימי בין המצרים.

שאלה מהקהל: התיגאן שכתבו לנצבים סימן גג"ד, הם סוברים כמו הרמב"ם? רואים שהם לא חששו לכך.

תשובת מרן שליט"א: אכן. כי זה כבר לקראת ראש השנה.

ולפי מה שהבאנו מהספר עולת שלמה, שהוא ממעתיקי השמועה של מהרי"ץ, רואים שאפילו בהאזינו במנחב ובו"ה, לא רצו לסיים בתוכחה. וזהו קצת חיזוק למה שאמרנו, כי אולי מהרי"ץ חזר בו. דהיינו, מה שמהרי"ץ כתב לסיים בפסוק אם תאבו וגו', מן הטעם הזה – הרי העולת שלמה הוא אחרי שמהרי"ץ נפטר – יכול להיות שבסוף מהרי"ץ חזר בו.

צריכים לדעת, שהדבר איננו מופרך. דברים רבים, איננו יודעים. מצד שני אפשר לטעון, כי אם מהרי"ץ חזר בו, לא מספיק שהוא ישמיט זאת בהעתקות האחרות, אלא הוא היה צריך לכתוב במפורש שהוא חזר בו. אך אין לנו את כל הכתבים שלו, אולי כתב, ואולי עכ"פ רצה לכתוב, איננו יודעים.

אולם ישנם עוד דברים, שמביאים בשם מהרי"ץ, וספק אם יצא מתח"י. צריכים לדעת – זהו דבר מפורסם – כולם קוראים את הפסוק, **כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפָּט, בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין לְדִין וְגו'** [דברים י"ז, ח'], מחברים את המלים 'בין דם לדם' למלים 'בין דין לדין', וישנה שם הערה בחלק הדקדוק בזה"ל, בכל התיגאן אין כאן פסיק. בהרבה העתקות של ספר חלק הדקדוק, הדבר אינו כתוב. ונכון שישנם כאלה תיגאן, אבל לא ברור האם אכן מהרי"ץ כתב כך. אכן ישנם תיגאן שיש בהם פסיק, בין דם | לדם, אבל הבעיני היא שכיום איננו יכולים לסמוך על ספרי התיגאן שישנם בידינו. למהרי"ץ, לפני 300–200 שנה, היו לו ספרים עתיקים מלפני אלף שנים, ואלו ספרים יותר מוסמכים. מהרי"ץ גם ידע, איזה מהם מוסמכים, ואיזה לא. הרי מצוי

תקיעות שתוקעין בראש השנה. זהו הטעם של רס"ג.

ובספר פענח רזא [פרשת האזינו, דף תקנ"ד] כתב [טעם] בזה"ל, וסימן פרשיות הללו הזי"ו ל"ך – תשמעו דבר חידוש – והוא שם אחד משמותיו של הקב"ה. ישנו כאן סוד.

ואמרו במדרש – כעת זהו טעם אחר – שמושה אמר לשירה זו, עפ"י ע"ח זקנים, כמניין הזי"ו ל"ך (מצאתי). הוא אומר, שהוא מצא מדרש כזה. בזמנו דיברנו על כך [שיעור מוצש"ק בהעלותך התשפ"ד]. הוא אומר כי הזי"ו ל"ך, גימטריא שבעים ושמונה. את הפסוקים האלה אמרו שבעים ושמונה זקנים. בזמנו גם פירטנו את שמותיהם. זהו הרמז שבסימן הזי"ו ל"ך.

נראה כי לדידהו הדבר לא קשור בכלל, לעניין של תוכחה. יוצא כי לפי דבריהם, אין מה 'לבנות' על כך. אמנם הרמב"ם אמר טעם טוב, אבל גם אם כן זאת אינה אלא דעת יחיד.

שאלה מהקהל: אולי הרמב"ם כתב זאת לגבי האזינו, אבל הסברא ההלכתית שהרמב"ם אומר היא נכונה לכולם?

תשובת מרן שליט"א: אבל אם אין לו מקור, אם אין ראיה, אזי נפל הדבר. הכל מתחיל, בזה שחז"ל תיקנו הזי"ו ל"ך, מדוע? לפי דבריהם אין ראיה בכלל, שישנו צד כזה בגלל שזאת תוכחה. מה שהרמב"ם הבין מסברא כך, אם אין לזה מקור, הדבר בבחינת 'אם רבי לא שנאה, רבי חייא מניין לו'. אם אין לכך יסוד, אזי שמא אין דבר כזה, וצריכים גם כאשר זו תוכחה לפתוח ולסיים בדבר טוב.

בכל אופן, אנחנו מאד מאד נזהרים בזה. וכפי שאמרנו, אפילו בתשעה באב, ובפרט בימי בין המצרים.

אפילו בשחרית ת"ב, כולם אינם מתחילים בפסוק **אָסֹף אָסִיפִם וְגו'** [ירמיהו ח', י"ג]. אוי ואבוי. לגבי העדות האחרות, אשר מתחילים בפסוק אסוף אסיפס וגו', אינני יודע מה הם מסבירים. את הסוף, **כִּי אִם בּוֹזֵאת יִתְהַלֵּל הַמֶּלֶךְ הַלֵּל וְגו'** [ירמיהו ט', כ"ג], הם כן אומרים. אבל אנחנו מקדימים להפטרה שני פסוקים. הראשון, **כִּהֵן אָמַר יְיָ, עֲמָדוּ עַל דְּרָכֵיכֶם וְרֵאוּ, וְשִׂאֲלוּ לְנִתְבוֹת עוֹלָם, אִי זֶה דְּרָךְ**

לגבי מ"ש הגר"מ פיינשטיין על המובא בספר הציוני, כי 'תלמיד טועה' כתב זאת, ומה שענה לו בעל משנה הלכות.

כתבתי ודיברנו בס"ד על כך, כי כאשר אמרנו שאולי מהרי"ץ חזר בו, זהו כפי שהגר"מ פיינשטיין כתב, כי 'תלמיד טועה' כתב את המובא בספר הציוני. ואמרנו כי בעצם הוא לא התכוון לדברים כפישוטם, אלא רק בכדי שלא תהיה קושיא על אותו גדול, הוא אמר תירוץ ככה בדוחק, כדי לסתום את פי המערער.

כאשר אני אומר שמהרי"ץ חזר בו, אני לוקח בחשבון, כי גם אם הוא לא חזר בו בעולם שלנו, גם בעולם האמת הוא יכול לחזור בו. זאת נקודה נוספת.

שאלה מהקהל: אבל על כגון דא כתוב כי הושחרו שיניו של רשב"י מפני תעניותיו?

תשובת מרן שליט"א: יפה. זה בגמרא נזיר דף נ"ב ע"ב. אבל כבר דיברנו על כך בס"ד באריכות בזמנו, בשיעורים לבני ישיבות, כמו שנדפס בתוצאות חיים וירא ותולדות התשפ"ב בשל"ג, גליונות 86,88.

וכעת נתעוררתי ממה שכתב מהרי"ץ עצמו בעץ חיים חלק ב' בהקדמת סדר ההושענות דף ס"ג ריש ע"א וז"ל, אם יש למעיין פירוש אחר נכון, ונראה לו שהוא טוב ויפה מאשר כתבתי, יעלנו על הגליון. ואם אראנו, אחבקנו ואנשקנו יעו"ש. וגם זה הרי לא שייך כעת שהוא בעולם האמת. מה גם שבהיותו בעולם האמת, נתבררה לו האמת, מבלי לראות את הפירוש שכתב המעיין בגליון. ובפרט לפי מה שכתב מעכ"ת בנפלאות מתורתך פרשת חקת על פסוק (במדבר כ"א, י"ד) בספר מלחמת י"י את והב בסופה דף ט"ל ד"ה ואחרי, שאין כוונת מהרי"ץ שיחבק וינשק את פירוש המעיין, אלא את המעיין עצמו, וזה הרי לא שייך בעולם האמת. ואולי שאני התם דנקט בהדיא ואם אראנו, דהיינו בעודו בעולם הזה. איתמר.]

שימח אותי אחד מידידנו, החפץ משוסדמה בעילום שמו, ושלח אלי מאמר חשוב מאד, שהוא כתב בעניין הזה של 'תלמיד טועה'. אינני יכול לקרוא בפניכם כעת את הכל, אבל בעז"ה כל המאמר יודפס בשיעור [וכדלקמן].

שהוא כותב, 'בתניגאן המדוייקות', 'בתניגאן קדמוניות', 'החשובות'. כל מיני סגנונות. כיום אין מי שיודע, איזה ספרים מוסמכים ואיזה לא, ומהיכן באו?

אומר לכם, מהי הנקודה. כנראה זאת טעות, שלא עושים פסיק. ישנה מוסרה מפורשת, בן אשר ובן נפתלי הסכימו שיש פסיק, בין המלים 'בין דם | לדם'. א"כ כעת, ישנה לנו מבוכה. איננו יודעים, האם מהרי"ץ כתב זאת בחלק הדקדוק. הדבר ספק. מצד שני, ישנן ראיות מבן אשר ובן נפתלי. והכלל של מהרי"ץ הוא, 'לעולם התניגאן אזלי כבן אשר', א"כ איך הדבר יכול להיות?

על כן אני אומר, כי אין להחליט דברים, לפי מה שכתבו בשם מהרי"ץ, אם ישנם ספרים שסוברים אחרת. יש לשקול היטב את העניין.

השלמה בעניין הסיום בדבר טוב, בהפטרויות חזון, איכה היתה, שובה.

כפי שאמרנו, בעניין הפסוק אם תאבו ושמעתם וגו', שמחכמי תימן האחרונים כתבו כי יש לחזור עליו, הדבר אינו כפי אלה שהבינו, שהוסיפו זאת מן הדפוסים. ביארנו בס"ד, כי הדבר אינו שייך אל הדפוסים. נכון שישנן הפטריות, שהוסיפו דברים מן הדפוס. לפעמים בסוף ההפטרה, רואים שלקחו והוסיפו דברים. כפי שמהרי"ץ אומר הרבה פעמים, בקדמוניות ההפטרה נגמרת פה, ועיקר. ואנחנו הולכים כמובן בעיקבותיו.

כמו־כן ישנם רבים שמפטירים בשבת הגדול, וערבה ליי"ו וגו'. אכן מי שמכיר את כתבי היד, אם אדם לוקח את ספרי ההפטרויות בכת"י, ועיין בהם, הוא רואה ספר ישן שכתובה בו הפטרה זו, אבל הדבר כמו פתאומי, ישנו שם איזה דף שישתלו או כאן, עם הפטרת וערבה, הפטרה לשבת הגדול. או הוסיפו בסוף הספר, ורואים שמישהו כתב זאת בכת"י אחר. רואים שהוסיפו זאת, בדורות האחרונים. ואכן הדברים הללו הם מן הדפוס, זהו דבר ברור, לקחו זאת מספרים אחרים. אבל בנדון דידן, אין לומר שזה מן הדפוסים. כפי שאמרתי לכם, בכל מקרה זאת הנהגה של חכמי תימן, על פי הכללים. כפי שקבעו דברים אחרים. וכפי שאמרנו, קיי"ל 'פתח בדורו, כשמואל בדורו'. צריכים להוסיף עוד משהו.

ואני הייתי אומר שאסור למכור ולקנות גם ספר ציוני, מאחר שנמצא דבר כפירה זו וכו'. ועוד הוסיף דברים בעניין זה שם (סימן קט"ו) בתשובה למרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל.

אכן בשו"ת משנה הלכות (חלק י"ב סימן רי"ד) תמה על דבריו בזה"ל, על דבר אשר תמה מה שראה בספר אגרות משה, שכתב שספר הציוני לא ראה מעולם, וכיון שהביא מספר חסידים כת"י פירוש זר אשר, לכן כתב לאסור לעיין בכת"י הנ"ל. וכיון שגם בספר הציוני הביא דברים זרים מכת"י הנ"ל, לכן יש לאסור גם הספר הציוני לעיין בו. וכת"ר תמה עליו, היאך יעלה על פי צדיק, לאסור ספר הקדוש הציוני, שהיה קדמון קדוש ה', והאריך בדבר להקשות על דבריו. ולפענ"ד יפה כיון מעכ"ת, וגם אני הקטן תמהתי כשראיתי דבר זה, כי ספר הציוני היה מגדולי המקובלים אשר סמכו עליו הן בהלכה והן בקבלה מגדולי האחרונים ז"ל וכו'. וציין לדברי גדולי הדורות שהביאו מדבריו וסיים, על כל פנים הציוני מקדמוני בעלי המקובלים וגדולי הפוסקים, גאון וקדוש ה', ואשרי מי שזוכה להבינו ולחקרו וללמדו, וחם ושלום להוציא לעז על קדוש ה'.

אבל האמת כי לא אאמין אשר דברים אלו יצאו מפי הגרמ"פ, אלא נראה לפענ"ד שאיזה תלמיד טועה כתבו והכניסו בין מכתביו לאחר פטירתו, וידי זרים שלטו בו, ותלה עצמו באילן גדול. גם כי לא אאמין שהגרמ"פ לא ראה ספר הציוני אשר מפורסם בעולם, וודאי שהגרמ"פ ז"ל ראה את ספר הציוני והמפרשים המביאים דבריו, כי דברי השלחן ערוך היו שגורים וסדורים לפניו כשלחן ערוך, אלא מי שהוא אחר הכניס בתשובה ושאר ליה מארי להאיי אחר, עכת"ד.

ועוד הוסיף בתשובותיו (חלק ט"ז סימן ק"ב, ועיין עוד בחלק י"ד סוף סימן רע"ז) וכתב שספר ציוני ממקור קדוש יהלך, מאחד מגדולי מקובלים הקדושים. והאריך בביאור דבריו לגבי הלל הגדול וסיים, אבל דע ידידי, כי הציוני שהביא מע"כ, הוא לאו משלו אלא העתק כתב מהרי"ח, והנה פשוט דהאי מהרי"ח היינו רבנו יהודה החסיד אשר אנחנו דיברנו הימנו, ועל זה דן הגרמ"פ, והלשון כמעט ממש כפי שנעתק בכתב יד שלו,

וזה לשונו, ב"ה.

ספר הציוני חיברו חד מן קמאי, רבנו מנחם ציוני ב"ר מאיר משפיירא.

הרי אמרנו, כי להגר"מ פיינשטיין ישנה שיטה מאד מוזרה. לגבי כל דבר, אם ישנה לדעתו איזו קושיא, הוא עונה כי זאת טעות. זכורני שבעבר [שיעור מוצש"ק חוקת התשע"ד] דיברנו לגבי עניין הפלה, הבאנו דעת מהרי"ט בתשו', והגרמ"פ אומר כי את זאת, תלמיד טועה כתב. וכן לגבי פירוש רבי יהודה החסיד על התורה כת"י, היה שם משהו שנראה משונה, הוא אמר כי זאת כפירה. לא יכול להיות שר"י החסיד כתב זאת, אלא מישהו – רשע אחד – הוא שכתב זאת. כל דבר שישנה איזו קושיא, הוא כותב 'תלמיד טועה' וכו'. הדבר מזויף.

כבר דיברנו בס"ד על כך, אבל תשמעו מה מובא במאמר דלקמן. בנוגע למה שאמרו להגרמ"פ, כי הדבר מובא כבר בספר הציוני, והרי זהו ספר המקובל ומוסמך אצל כולם. על כן, כותב המאמר מפרט תחילה מיהו מחבר ספר הציוני.

מצאצאי רבנו יקר ב"ר שמואל הלוי, מקולוניא. נכדו היה רבנו זעליקמן הלוי בינגא, תלמיד מהרי"ל (פרטים נוספים על תולדותיו, בקובץ מוריה ניסן התשמ"ב עמ' ט"ט–ט"ו). ספרו נדפס לראשונה בקרימונה בשנת שי"ט, ושוב בכמה מהדורות. והחיד"א בשם הגדולים (מערכת ספרים אות צ') כתב על ספרו בזה"ל, חיברו הרב רבי מנחם ציוני על התורה על פי הסוד, ויש בו חידושים נוראים. ובנה ספרו על הזוהר וספר הבהיר ופירוש הרמב"ן וכתר שם טוב ויתר ספרי מקובלים, ע"כ. דבריו הובאו בחיבורי גדולי הדורות שאחריו, רבותינו הפוסקים והמקובלים, וביניהם בשל"ה הק' ובמגן אברהם (או"ח סימן ה ס"ק א').

והנה נודע מה שהעיר מרן הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה (יו"ד חלק ג' סימן קי"ד) על מה שכתב בספר הציוני שהלל הגדול היה כתוב בתורה, וכן הוא בפירוש רבי יהודה החסיד על התורה, וכתב וז"ל, ולא ידוע לנו בבירור מי הוא רבי מנחם ציוני, וכנראה שהעתיק מה שנמצא באיזה ספר על שם רבי יהודה החסיד בלא עיון,

וכפי מה שציין עליו הגרמ"פ זצלה"ה. ואם כן אומר אני אדרבה מהעתקת הציוני כתי"י של רבנו יהודה החסיד, זה הוא עדות נאמנה גם על הכתי"י של רבנו יהודה החסיד שהוא קודש קדשים, וחס ושלום לרחקו ולומר שמינים כתבוהו. וזה בס"ד ברור ואמת, ע"כ.

מכל מקום ודאי שדבריו על תלמיד טועה שכתב תשובה זו ונדפסה באגרות משה לאחר פטירת המחבר, אינם כפשוטם, שהרי תשובה זו נדפסה עוד בחיי הגר"מ פיינשטיין זצ"ל, מה גם שדברים אלו אינם מצויים כל כך בדורות אלו.

הרי בעל משנה הלכות, עשה מכך מלתא דבדיחותא. מה שכתוב באגרות משה, תלמיד טועה כתב זאת... הוא 'הפך' את זה עליו...

זהו מה שטוען כותב המאמר, הרי הספר נדפס עוד בחייו, א"כ מה שייד לומר ש'תלמיד טועה' כתב זאת? מישהו הכניס לו זאת בדפוס בלי ידיעתו בספר? על כן, צריכים להבין את הדברים באור אחר.

ומסתבר שאין כוונתו לכך, אלא שמחמת כבוד הגרמ"פ זצ"ל, תלה התשובה בתלמיד ולא כרב, וכדרכם של רבים מגדולי הדורות. ועיין משנה למלך (פרק א' מהלכות סוטה הלכה ג', והובאו דבריו במקור ברוך חלק ג' פרק כ"ז) שמדבריו משמע שלעיתים לא ראוי לפרסם טעות בדברי הפוסקים, משום כבוד אלהים הסתר דבר.

לפעמים אני רואה, הדבר קצת מחריד אותי, כי ישנם כאלה שמביאים רשימה של טעויות, בכל מיני ספרים של גדולים. זהו זלזול בכבוד גדולי תורה, ולפרסם זאת ברבים בעלונים, לעיני המון העם. את הדברים האלה, צריכים לשמור בצנעא, בצד. לא בפרהסיא. הדבר מראה על משהו השקפתי מעוות, ומתוך מגמה להצדיק את דרכם, ואכמ"ל. ואבל אין מניעה לכתוב זאת, וכגון מה שכתב מהר"ש הכהן בלחם שלמה שער שני שלהי דף ק"צ, והביאו מעכ"ת בבארות יצחק על פסקי מהרי"ץ כרך א' הלכות תפילה ס"ק ל"ה דף רכ"ה ד"ה ואם, וכן מה שכתב הגרי"ח בפתחת שו"ת רב פעלים. איתמר.]

[כיוצא בזה הובא בשו"ת ציץ אליעזר (חלק כ') סימן נ"ו) מכתב השגה על תשובה אחרת

מהגרמ"פ, ושם כתב השואל שיש בידו הוכחות ברורות שהדברים אינם דברי הגרמ"פ, וגם בזה יש שהעירו על דבריו. וע"ע בספר רץ כצבי (שבת סימן כ"ה אות ז') בעניין תשובות הגרמ"פ שנדפסו לאחר פטירתו, ותלמידו הנזכר שם הוא הר"א גרינבלט זצ"ל בעל רבבות אפרים, כמובא בקובץ מה טובו אהליך יעקב (גיליון י"א עמ' ל"ג). וראה גם בספר משמרת הטהרה (סימן קצה בביאור הלכה אות כ"ח).

ואכן גם הגרמ"פ עצמו בכמה מקומות, אחז בטענת תלמיד טועה, כלפי האמור בכמה ספרים. והתברר דלא היא, אלא שהדברים נמצאים במקורם והתאששה מהימנותם (כמובא בקובץ בית אהרן וישראל גיליון קכ"א עמ' ק"נ-קנ"א). וכאמור נראה שלא בכל מקום כוונתו כפשוטה אלא לנהוג כבוד באלו שהשיג עליהם, וכדרכם של רבותינו הראשונים והאחרונים (וכבר עמדו על כך בקובץ בית אהרן וישראל גיליון קכ"ב עמ' ק"ע, ובקובץ אור עמרם גיליון א' עמ' ע"ה, עיין עליהם, וראה עוד בספר זכרונות ומסורות על החתם סופר עמ' 17).

ובייחוד לגבי ספר הציוני, עיין במאסף ישורון (כ"א עמ' תת"פ הערה 28) בשם הג"ר מרדכי שפילמן שנתוודע לפני הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל, והוכיח מתוך ספרי ח"ן על כנות ונאמנות הספרים הנ"ל. ובספרו תפארת צבי (חלק ג' עמ' כ"ב-כ"ד) אסף מקורות רבים, שצינו והביאו מספר הציוני. וראה עוד מה שנכתב בזה במאסף ישורון (י"ג עמ' תתכ"ד), בקובץ גינת ורדים (גיליון כ' עמ' שי"ד), בספר פתיחת האגרות (עמ' תק"ג-תק"ז). ובמסורת משה (חלק ד' עמ' תקי"ח).

כבר דיברנו על הנושא הזה, בשערי יצחק מוצש"ק חוקת ומוצש"ק בלק התשע"ד בשכ"ה, וגם בשיעור מוצש"ק תרומה התשע"ו בשכ"ז. הוא מבחינתו, נהג כבוד. כך לשיטתו. אבל האמת היא, שאפשר ליישב את השאלות שלו. אני רק אומר, מבחינת ההנהגה. לא שהוא צודק בכך, ב'שורה התחתונה'. רבים מצדיקים את רבי יהודה החסיד, הדבר בהחלט יכול להיות, זאת איננה כפירה ח"ו.

אבל זאת רק בכדי לדעת, כי אין לסמוך על המחשב... הנה הוא מצא בשו"ת מעשה אי"ש, שאותו חכם השתמש במלים הללו, זהו מארי סעיד קאפח, היה שם הויכוח בעניין של טוענת 'מאיס עלי'.

לגופו של עניין, הוא כותב כך. עתה אגש לברר הלשון "לאהבת המעיין".

ידוע ומפורסם מה שמובא בספרים הק' בעניין "כח הפועל, בנפעל". [ולחיבת הקודש אציין לשני ספרים שהאריכו בעניין זה: פרשת הכסף (מאמר כח הפועל בנפעל עמ' רנט) ובס' הרחק מעליה דרכך (סי' ט' עמ' סג)].

מו"ר השתמש במושג הזה רבות (בשערי יצחק פרשת תרומה ואילך תשפ"ב) בעניין קריאה מספר של רב שסרח וכדומה.

אחד הנזקים שנגרם לאדם הקורא בספר שנכתב ע"י אדם רשע הוא: "שנתדבק בנשמת אדם שעשה זה הספר" כמו שכתוב בספר מגיד דבריו ליעקב מהרה"ק המגיד ממעזריטש זלה"ה באות ס"ה.

אדם רשע שחיבר ספר, למרות שזה בדברי תורה, אבל הנשמה המרשעת שלו, היא בתוך המלים. הכוח שלו – בפעולותיו שהוא עשה בספר – מונח כל הטומאה שלו.

א"כ חשבתי, שמדה טובה מרובה. אדם המעיין בספר שנכתב ע"י אדם צדיק יר"ש, נשמתו מתדבקת בנשמת הצדיק. שוב מצאתי שכן כתב בספר דרכי צדק (סי' א אות עא): אל ילמוד אדם בספר של אדם רשע, כי מקשר עצמו בנשמת הרשע, "ומזה תבין מעלת הלומד בספרי צדיקים". עכ"ל. וכע"ז כתוב בספר ליקוטי מוהר"ן (קמא, תורה קצ"ב) וז"ל: כי בספר של- חכם, נרשם ונצטייר שם דמות החכם. כי אלו הדבורים והאותיות הנרשמין ומצויירין בהספר, הם שכל החכם ונשמתו ובחינות פניו וכו', על כן נמצא בכל ספר וספר דמות דיוקנו של-חכם שחידש אלו הדברים ע"י ש.

ועל זה הדרך, נבין עניין שפתותיו דובבות בקבר (יבמות דף צז.), כי ישנו קשר בין הקורא בספר למחברו.

וכפי שאומרים בשם הגר"ת, 'מקושיא לא מתים'. אני מקוה בס"ד שהדברים ברורים.

התייחסות למכתב נוסף בעניין מ"ש מהרי"ן [בהקדמה לאשמורות] כי כתב את סדר י"ב האשמורות העיקריות "לאהבת המעיין".

קיבלתי עוד מכתב חשוב, מידידנו הרה"ג חיים לוי הי"ו מניו יורק. תראו מה נהיה, משתי מלים של מהרי"ן, 'לאהבת המעיין', איזה 'פריה ורביה' בתורה. מהרי"ן כתב כי 'לאהבת המעיין', הוא רושם את י"ב הסליחות העיקריות. הוא כתב אלי כך, לק"י י"ד אלול ה'תשפ"ד ב'של"ה.

לכבוד מו"ר מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

מו"ר עמד לבאר לשון מורנו מהרי"ן בעין חיים (דף לב ע"ב): "לאהבת המעיין".

מתוך חביבותיה דמרון לדברי מהרי"ן, מו"ר העיר: מהו המושג לאהוב את המעיין, וכי יש מצוה לאהוב את המעינים יותר משאר ישראל וכו'. מה העניין בזה?

וביאר מו"ר, שאכן ישנו עניין לאהוב תלמיד חכם, יותר משאר ישראל וכו'. והוסיף מו"ר שכתב הרמב"ם (הל' דעות פ"ו ה"ב), "מצוה להידבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם". אלא שהעיר מו"ר, כי זה לא שייך כאן, בנידון דידן, שהרי מהרי"ן כבר בעולם האמת, והמעינים יש בכל הדורות. עכת"ד.

אם העניין הוא רק כדי ללמוד ממעשיהם, כמ"ש הרמב"ם, מה שייך ללמוד מאנשים שהוא כבר לא חי איתם?

תשמעו מה הוא כותב. מקום הניחו לי בזה רבותי לומר את חלקי, אולם בטרם אעשה זאת אומר בד"א, לשון "לאהבת המעיין" (ביו"ד א') – הוא מצא עוד מישהו שכתב זאת – נמצא גם במכתבו המפורסם של מרי סעדיה בן יוסף קאפח זצ"ל בענין גט מעושה, הובא בשו"ת מעשה אי"ש (אלישר סי' יא דף ס"א עמ' ד', ציינו מו"ר בשע"ה ח"א מבוא פ"א עמ' 14). ומסתמא לקחו ממהרי"ן בע"ת.

זהו חכם אחד מישהו מלפני שנים – שלוש דורות, ובטח הוא לקח את הסגנון הזה ממנו.

ומצאינו בספרים חידוש נוסף, בנוגע השפעת המחבר על הקורא. הובא בבית שמואל אחרון פרשת אמור, ועוד, בשם "חז"ל": שדברים היוצאים מן הלב, נכנסים אל הלב. אמנם, מקורו בספר הישר לרבי זרחיה היווני (פרק י"ג הובא בשל"ה שער האותיות אות למד): "כי כל דבר שיצא מן הלב, יכנס בלב. וכל אשר לא יצא כי אם מן הפה, לא יעבור האוזן". עכ"ל.

במאמר מוסגר, בדבר הנוגע לענייני דיומא. כתוב בס' שם משמואל (שבועות תרע"ט עמ' קיז): בשם אביו: כי הדברים היוצאים מן הלב, בכוחם להיכנס יותר עמוק ללב. על כן יש בשופר זה כח נעלם, לעורר הנקודה הפנימית שבלב יותר מע"י כרוז המכריז. עכת"ד.

שמעתם? השופר, הוא יותר מהודעות ברמקול. יותר מכרוזים. כי קול השופר, יוצא מן הלב. איך השופר יוצא מן הלב? ובפרט ע"י "תרועה תימנית" וד"ל.

כעת תבינו. אם עושים תרועה, טו טו טו, היא יצאה רק מן הפה. אבל כאשר עושים תרועה תימנית, יוצא שהתרועה יוצאת מן הלב. ק"ו אלה שמנדנדים ביד את השופר, הדבר לא יועיל ולא יציל. צריך שהשופר יצא מן הלב. אם השופר יוצא מן הלב, הוא יכנס אל לבבות האנשים. הערה מהקהל: זה יוצא מן הריאה. תשובת מרן שליט"א: עוד יותר טוב. בזוה"ק כתוב כך.

ולענייננו, איתא בספר דרך חיים למהר"מ די לונזאנו (עמ' רלט מהדו' אהבת שלום) חידוש, שאין זה אלא במדבר פה אל פה, אלא גם דרך הכתב.

וז"ל, באמת אין מספר לאשר איבדו נפשם, לבלתי קראם בספרי המוכיחים המדריכים בדרך ישרה. כי הקורא בדברי החסידים יראי ה', בהכרח יפנסו הדברים ההם בליבו, לפי שמי שאמרם מלבו אמרם, כמו שאמר בעל ספר הישר בשער י"ג עי"ש. לכן ירגיל אדם עצמו לקרוא ולעיין בחובות הלבבות, ובשערי תשובה, ובספר הישר עכ"ל. וע"ע בספר פלא יועץ ערך דרושים מה שהוסיף ע"ז.

יקרא בספרימוסר המוכיחים, ואז תיכנס תוכחת המוסר ללב. וכנראה דמטעם זה אמרו רז"ל בברכות דף ו': כל אדם שיש בו יראת שמים, דבריו נשמעים ע"כ, דהיינו מפני שמלבו הוא אומרם. המורם מכל הנ"ל, שישנו קשר נפשי, והשראה מיוחדת בין המעיין בספר – למחברו, ועל כן שייך אהבה מיוחדת לאותו אדם. ובזה מקיים המצוה לדבוק בחכמים.

תלמידך הדבק בך, חיב"א מני"ו.

השם ישמרהו ויחיהו. הוא כתב כאן דברים חשובים. חידש לנו ידידנו, שאהבה זו שייכה גם כשמהרי"ץ בעולם האמת. יפה מאד. שפתים ישק מד"נ.

מצד שני, אמרנו בזמנו [שיעור מוצש"ק מסעי התשע"ד, ומוצש"ק נשא ומשפטים התש"פ, ומוצש"ק תולדות ותצוה התשפ"ב] כי בספר שדי חמד, הביא מחלוקת בעניין דלעיל. ישנם כאלה הסוברים, כי מה שכתוב [עיין מועד קטן דף י"ז ע"א] אם הרב דומה למלאך ה' צבאות, יבקשו תורה מפיהו, זהו דוקא 'מפיהו'. אבל אם זה מהספר, הדבר פחות גרוע. או אפילו שמותר, לפי שיטתם. כך הוא מביא בשם הגר"ז שטרן, ההיפך מבעל בני יששכר, בספרו אגרא דכלה.

נראה כי הדבר תלוי בהשקפות. אנשים שנוטים יותר אל תורת הקבלה, וכן החסידות, הם יותר מחמירים בזה. והפשטנים, כגון מהר"ז שטרן שהוא ליטאי, הם יותר מקילים בעניין הזה.

אבל גם בזה, צריכים להעמיד גדרים. ספרים שאנשים רשעים חיברו, בודאי שהם מסוכנים. אולם לצערינו, ישנם לפעמים כאלה שחיברו ספרים, אשר חייבים להשתמש בהם. לפעמים הוציאו ספרי ראשונים, עם הגהות, אנשים לא הכי צדיקים, גם בדבר זה צריכים הרבה זהירות. הכוונה, שזה פחות גרוע.

בכל אופן, לגבי המלים 'אהבת המעיין' של מהרי"ץ, מרוב אהבתנו למהרי"ץ ומתוך העיונים, יצא מכך ב"ה הרבה פירות.

ברם, שמא הדברים יותר פשוטים. ידוע מאמר חז"ל, 'אהבה מקלקלת את השורה'. אולי מהרי"ץ לכך התכוון. הרי כתוב לגבי אברהם אבינו,

שערי יצחק – השיעור השבועי

יהודי שמאריך בתפילת שמונה עשרה, וכבר הסתיימה התפילה. אותו אדם, כבר רוצה ללכת. האם במקום הצורך, אפשר לפסוע לצד ג' פסיעות רחבות, כדי לצאת מהד' אמות שלו, ולא יחזור למקום עמידתו, אלא ילך לדרכו וכ"ש אם עומד בצדדים שלפניו, ע"פ כמה היתרים שנהגו להקל בהם פוסקי תימן.

הוא מעלה כאן חידוש, שאפשר לפסוע פסיעות גדולות, פסיעות רחבות, כך שהוא יוצא מד' אמות שלו בעת התפילה, ואז ילך לדרכו. והוא מבסס זאת, על פי כמה דברים.

א' המנהג שהמסיים תפילתו, יכול לפסוע אע"פ שהמתפלל שלאחריו לא סיים, כמש"כ בשו"ע המקוצר (סי' ט"ז סי"ט) ע"פ רש"י בברכות (דף כז.). שהאיסור הוא לעבור או לשבת ולא לפסוע ולעמוד (עיין מג"א סק"ז, וכה"ח ס"ק ל"א), דלא כהשו"ע (סי' ק"ב ס"ה) שפסק בשם הארחות חיים שאסור אף לפסוע.

הרי לשיטתנו, הדבר מותר. אם מישהו עומד מאחורי המתפלל, הרי אנחנו מתירים לפסוע, כיון שאלו פסיעות של מצוה [עיין בהרחבה שיעור מוצש"ק שמות ובשלח ויתרו התש"ע].

ב' נחלקו הפוסקים האם לאחר שפסע ג' פסיעות חייב לחזור למקומו.

המשנ"ב (סי' קכ"ג סק"ח) פסק ע"פ הכסף משנה שאין חיוב לחזור למקומו, וכן מפורש ברמב"ם (פ"ט מהל' תפילה הל"ד) שאינו חיוב אלא רשות. ובשו"ע המקוצר (סי"ח הע' י"ב) הובא שיש שנהגו שלא לחזור אפילו כשמגיע ש"צ לקדושה, וי"א שחייב לחזור כמו שהביא שם המשנ"ב בשם המג"א, וכ"פ מהרי"ץ (סי' ע"ו) בשם חוט השני.

ג' לפי השו"ע (סי' קכ"ג ס"ג) מותר לפסוע פסיעות גסות, ולכל הפחות שיתן גודל בצד עקב, והרמ"א (שם) כתב שלכתחילה לא יפסע פסיעות גסות אלא יתן גודל בצד עקב, והמשנ"ב שם (ס"ק ט"ו) כתב שלדעת השו"ע עדיף לפסוע פסיעות גסות, אבל בשו"ע המקוצר (פ"ט סכ"ב) כתב כדעת הרמ"א דכן משמע בשתילי זיתים, וכ"כ מהרי"ץ (עין חיים דף נ.). שלא יפסע פסיעות גסות.

זיחבוש את אתונו, ומצד שני גם לגבי בלעם, זיחבוש את אתונו, כי עשו זאת מפני שאהבה מקלקלת את השורה. הרי יש להם עבדים, למה אתה בעצמך הולך לחבוש את החמור? אלא, אהבה מקלקלת את השורה. מתוך שאברהם אבינו רצה וחיכה כל-כך לקיים את המצוה, הוא בעצמו חבש את החמור. זאת כוונת מהרי"ץ בדבריו, 'לאהבת המעיין', כי האהבה מקלקלת את השורה. דהיינו, לא הייתי אמור לכתוב זאת, אבל מכיון שאני כ"כ אוהב אותך המעיין, האהבה מקלקלת את השורה, אני עושה כאן דבר שלא הייתי אמור לעשות אותו, לא זהו מה שהיה צריך להיות. אולם אעפ"כ אני עושה את זה, מן הסיבה הזאת.

תגובה למכתב בעניין מי שסיים תפילת שמו"ע, והמתפלל שמאחריו עדיין מאריך בתפילתו, האם ניתן לפסוע שלוש פסיעות רחבות יותר מד' אמות ואז ללכת לדרכו.

מכתב נוסף חשוב שקיבלתי, זהו מכתב שכבר מחכה הרבה זמן לתשובה, לכן אני חייב לתת לזה מקום כעת, מאת ידידנו הרה"ג גלעד חסיד הי"ו, מו"צ וראש כולל בעיר נתיבות ת"ו. בעצם, החידוש הוא מהבן שלו, אברהם ישעיה חסיד הי"ו, שהוא ב"ה יניק וחכים. הוא כתב כאן איזה חידוש הנוגע להלכה ולמעשה, והדבר קשור גם לתורת חכמי תימן נע"ג, ע"כ ישנו כאן צירוף של כמה דברים חשובים.

הבחור הזה, אברהם ישעיה חסיד, הוא נכדו של ידידנו הרב הגאון חיים מגורי שליט"א. ב"ה עדין לגאון ולתפארת בישראל. שמחה גדולה לראות את צעירי הצאן עושים חיל בתורה, אומרים סברא טובה.

הוא כותב בזה"ל, לכבוד פוסק עדת תימן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א.

לאדשה"ט והודאה על ספריו הנפלאים, שהם נר לרגלינו בכל חלקי השו"ע, אשמח שהרב יכריע מעומק דעתו וידיעותיו הרחבות – בספק שנוגע למעשה לכל ק"ק תימן, כאשר שאלה זו היא מעשים שבכל יום.

נשאלתי ע"י בני בכורי אברהם ישעיה נ"י, בעניין אדם שסיים תפילת שמונה עשרה, ועומד אחריו

הוא עשה כאן צירוף של כמה דברים, והגיע אל המסקנא הזאת. למעשה יש להסתפק – תשמעו את הסברא – האם יפסע פסיעות גסות ויצא מחוץ לד"א, וזה לא יסתור את דברי מהרי"ץ והשת"ז, משום שהשת"ז כתב בשם הדרכי משה שטעם החסרון בפסיעות גסות הוא מפני שנראה עליו כמשא ורץ מלפני המלך.

למה אתה רץ? וכי הינך בורח מהקב"ה?

אבל כאשר כוונתו בפסיעות הגסות, אינה כדי לסיים את תפילתו במרוצה, אלא כדי לצאת מהד' אמות של-מתפלל שעומד מלאחריו. רואים שמישהו עומד מאחורי, ואני פוסע פסיעות רחבות בכדי לצאת מד' אמותיו. לא בגלל שאני בורח, אלא מפני שאני צריך ללכת. העניין מוכיח על כך. אפשר שכיון שניכר שעושה כן כדי לצאת מהד' אמות, אין בזה בזיון, כי לא נראה מתוך מעשיו שרץ מלפני המלך. ועכ"פ יש להתיר לעשות כן במקום הצורך.

או דנימא שעדיף לפסוע פסיעות רגילות [גודל בצד עקב] כדעת השתילי זיתים ומהרי"ץ ולהגיע לצדדים שלפניו בתוך הד"א של-מתפלל, ואח"כ לא לחזור למקומו אלא לצאת מהד"א ולסמוך על דעת האליהו רבא שהביא המשנ"ב (בסי' ק"ב ס"ק י"ז) שדין העובר לפני המתפלל נאמר רק כשעומד לפניו, ולא כשעומד בצדדים שלפניו. אבל זה לא כמהרי"ץ (הלכות תפילה ס"ח) שהוכיח מהגמרא ומהזהר כדעת המג"א, שאין חילוק בין צדדים שלפניו ללפניו. ויותר נראה לי כהצד הראשון.

אני מסכים איתו לעניין הזה, כי עדיף שיצא מד' אמות. מובן שהמדובר בתפילת מנחה או ערבית, או תפילת מוסף, כאשר הוא אינו יכול להישאר. אבל אם בלאו הכי הוא מתעכב בשחרית, אזי שישאר, אולם בנ"ד הוא צריך לצאת.

אבל נוסף רק הערה קטנה.

הוא כותב כאן בלשון, 'המשנ"ב (סי' קכ"ג סק"ח) פסק ע"פ הכסף משנה, שאין חיוב לחזור למקומו. אם האדם פסע כבר את הפסיעות בסיום שמו"ע, לדעתו הוא לא חייב לחזור למקומו. המשנה ברורה כותב בזה"ל, פי' אם רוצה לחזור למקומו

אינו רשאי עד וכו', אבל אם רוצה עומד שם ואינו חוזר למקומו כלל [כסף משנה]. משום מה הוא הבין, כי כך המשנ"ב פוסק.

ברם, הרי ישנו שם המשך בזה"ל, וכתב המגן אברהם, דלפי מה שהביא בב"י, די"א דבעינן ששה פסיעות, דהיינו ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו, א"כ ע"כ צריך לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו. ומטעם זה קצת מקפידין שלא יעבור אדם וכו'.

אם-כן, המשנ"ב לא החליט הלכה למעשה כדעת הכסף משנה. והרי ישנם טעמים לכך, כגון כפי שבהר סיני הלכו ג' פסיעות לאחוריהם, ואח"כ חזרו לפניהם. כך גם מהרי"ץ מביא בעץ חיים [דף נא:], דין הקדושה בחזרה. חובה על המתפלל, כשם שפוסע לאחוריו ג' פסיעות, זכר לג' מילין שרחקו ישראל מהר סיני בשעת מתן תורה, צריך גם כן לחזור לפניו, זכר לאותם ג' מילין שחזרו ישראל ונתקרבו. ואם אינו עושה כן, נראה כאלו אינו מודה שחזרו ונתקרבו ישראל בשעת מתן תורה (חוט השני סימן נ"ד), וכן כתב בשבלי הלקט סימן ט' בשם רש"י, על שם [תהלים ס"ח, י"ג] 'מלכי צבאות ידודון' בהליכה, 'ידודון' בחזרה עיין שם.

אולם מצד שני, ישנה קצת משמעות כך. כי ב'סתם' המשנ"ב כותב שלא צריך, ואח"כ מוסיף 'וכתב המגן אברהם וכו', שכן צריך. א"כ, מה המשנ"ב פסק כאן?

בזמנו דיברנו על כך, כי לפעמים ישנם דברים שהמשנ"ב כותב ב'סתם', וכגון בנ"ד שאת הכסף משנה הוא שם ב'סוגריים', ומביא אח"כ את המג"א בשמו, משמע קצת כי כך הוא פוסק, דהיינו כדעת הסתם. עשינו בזמנו שקלא וטריא בעניין הזה, האם המשנ"ב רומז על נטיית דעתו בדבר הזה.

הסתכלתי בספר שונה הלכות [סימן קכ"ג אות ה'], לראות איך הגר"ח קניבסקי זצ"ל הבין את הכרעת המשנ"ב לדינא, וראיתי דבר מעניין, כי נראה שהוא בכלל כמעט התעלם מכך. הוא כותב בזה"ל, כשחוזר, יפסע ג"כ ג' פסיעות. ויש מקפידין שלא יעבור אדם לפניו בעוד שעומדין

דבר שני, למרות שרבא ראה שהוא לא נענה מן השמים, הוא התפלל עוד הפעם.

דבר שלישי. ממש בתמצית. יכול להיות שאדרבה, אין מקום לשאלה כפי ששאל הרב גרבר, איך יכול להיות שחכמי קשטיליא – כמה שהם חשובים, אבל אי אפשר להשוות אותם לרבא. אולי הא גופא, הסברא בדיוק הפוכה. לגבי רבא, הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה. וְסָבִיבּוּ נִשְׁעָרָה מְאֹד [תהלים נ', ג']. משא"כ חכמי קשטיליא, איתם הקב"ה לא מדקדק.

אפשר להגיד בדיוק ההיפך, ממה שהוא טוען, איך הם מעיזים להטריח. אבל יכול להיות שבדיוק הפוך, כי עליהם אין כ"כ שאלה. לפי מהלך זה.

דבר רביעי, רבא הטריח כלפי מעלה, ללא צורך. רש"י כותב כך במפורש במסכת חולין [דף קלג.], שהדבר שהוא עשה, היה ללא צורך. רק בגלל שאיפרא הורמיז, רצתה שהוא יתפלל, וירד גשם. בכדי לכבד אותה. משום 'יקרא דידה'. רק משום כבוד. משא"כ שם, חכמי קשטיליא היו צריכים את זה, בכדי שהמלך לא יעניש אותם.

דבר חמישי, רבא יחיד, והם רבים. היו שם שבעה חכמים, כוח של רבים שאני.

דבר ששי, הם מלכתחילה לא התכוונו לחודש תמוז. הם אמרו, מתי שיצטרכו לגשם, אנחנו נתפלל ויהיה גשם. מובן שהם התכוונו, כאשר תהיה עצירת גשמים. רק אותו המלך נתחכם, ואמר להם להוריד גשם בתמוז. הם לא עשו כך מראש, שיהיה בחודש תמוז, רק אח"כ כבר לא היתה להם ברירה.

דבר שביעי, הם לא ביקשו הרבה גשם. משא"כ רבא ביקש הרבה גשם, כפי שהוא אמר את הפסוק 'אלהים באזנינו שמענו וגו'', ביקש גשמים רבים. כך גם רואים בספר מעין הברכות, ובבן יהוידע, שרבא ביקש נס גלוי. אבל הם, לא נראה שהם ביקשו נס גלוי. היו אמנם גשמים רבים, אבל לא כתוב שהם ביקשו זאת. יכול להיות, שהדבר היה מן השמים, אבל הם לכשלעצמם לא ביקשו נס גדול כזה.

דבר שמיני, לגבי רבא, סאבור מלכא רצה לצער אותו. משהו קטן. לא כתוב מה. משא"כ חכמי קשטיליא, לולא זאת הם היו בצער גדול.

במקום שפסע, כדי שלא יפסיק בין הששה פסיעות. ומ"מ ע"י קפידתן טועים, שכשרואים מי שרוצה לעבור לפניהם, הם ממהרין לחזור למקומם קודם שמתחיל ש"ץ התפילה שהוא מעיקר הדין (סק"ח).

הוא לא הביא בכלל, את הכסף משנה. יוצא שהוא הבין, כי העיקר כהמג"א. אמנם מצד אחד, הוא לא כתב בהדיא שצריך, אבל הוא התייחס לכך בעקיפין. בכל אופן, בודאי שהוא לא פסק, כדעת הכסף משנה. כך עכ"פ ההבנה שלו. אבל ישנו מקום לדון בכך.

שאלה מהקהל: שילך באלכסון בצד?

תשובת מרן שליט"א: אנחנו בעצם מתירים, אפילו לפסוע למולו. אבל הוא צריך ד' אמות, כי הוא רוצה לצאת חוץ לד' אמות, ממקום התפילה שלו. א"כ שילך לצד, ואז הוא יוצא ד' אמות ממקום התפילה, ואז הוא יכול ללכת לדרכו. אחרת הוא כבול, לחזור למקומו הראשון, או להישאר שם. אבל כאשר הוא יצא מד' אמות של תפילה, אזי הוא כבר יכול להמשיך לעניינים שלו. זהו חידוש יפה מאד.

תמצית עשרה חילוקים בין רבא אשר הטריח את הקב"ה להוריד גשם בתקופת תמוז [עיין שיעור קודם], לבין חכמי קשטיליא אשר התפללו גם על כך. התחלנו לדבר בשיעור הקודם, לגבי העניין של רבא, אשר הטריח כלפי שמים שירד גשם. הזמן קצר והמלאכה מרובה, ולא ניתן להיכנס לכך כעת בהרחבה, כי אמרתי בשיעור הקודם שאגיד על כך בעז"ה ית' עשרה חילוקים, עשר דרכים, איך להסביר את ההבדל שבין רבא, לבין חכמי קשטיליא אשר כביכול הטריחו כלפי שמים, שירד גשם בחודש תמוז. אין זמן להגיד את כל מה שרצינו לומר, על כן נזכיר רק ב'ראשי פרקים', את עשרת החילוקים, ובעז"ה נרחיב על כך בנפרד [בשיעור נוסף].

אמרנו כבר דבר אחד, כי רבא היה צריך לכפר על העוון, של אותו אדם שמת ע"י המלקות. ולכן, מה שהוא הטריח כלפי שמים, זאת היתה טעות. אדרבה, הוא היה צריך לקבל את הצער הזה. א"כ דבר זה, אינו שייך אצל חכמי קשטיליא.

בשבח הספר 'כל השונה הלכות' מהדורא חדשה התשפ"ה, ובעניין חיזוק קריאת התרגום בקהילותינו. ותשובה לחכם אחד בזמנינו הסובר בטעות כי התימנים טועים בצורת קשר הציצית. חלילה. והאמת שאדרבה מנהגינו מבוסס טפי.

שימח אותי ידידנו הרב שלום גראפי נר"ו, מעיר רחובות ת"ו. היתה לי מקודם הפתעה, לפני השיעור. לא ידעתי שהוא בלעה"ר זריזין מקדימין למצוות'. לא הספקתי לראות את הספר לפני כן, אבל חושבני כי כבר יש לו חִזְקָה, ק"ו שזה כבר ארבע שנים שהוא עורך ומוציא את הספר 'כל השונה הלכות' – הלכות ומנהגים עפ"י פסקי ומנהגי תימן בלדי ושאמי, מתורתם של רבותינו וממשיכי דרכם, כפי שכתוב שם בעמוד השער. ב"ה חושבני כי מרגישים חיזוק גדול בעדה – הוא הודיעני מקודם שהוציאו 7000 ספרים – בבחינת 'ושבו בנים לגבולם'. כן ירבה וכן יפרוץ. מחלקים את הספר כאן בחנם.

*

בזמן האחרון גם מדברים בעניין התרגום, הרבה חזרו לתרגם. הרי החתימו שבעים רבנים, על עניין התרגום.

סיפר לי מישהו, ששאלו את אחד הרבנים, הרב חתם על 'תקנת התרגום', א"כ למה בבית הכנסת שלך לא מתרגמים? הוא ענה להם, זה לא שאינני רוצה. הציבור שלי אינו רוצה. אני לכשעצמי, בעד שיתרגמו.

בקיצור, מפה לשם, מכאן ואילך הם החליטו לתרגם... החל מפרשת עקב.

לפני כמה שנים שמעתי – הרי ישנם תימנים ותיקים שעלו מתימן בימים ההם, לפני כמאה ועשר שנים, שכנו בעיר חדרה – ובמשך שבעים שנה הם כבר לא תירגמו, והם החליטו שהם כן מתרגמים, בהשפעת אברך אחד שמוסר שם שיעור תורה. ברוך ה', ישנו חיזוק.

*

מצד שני, קצת כאב לי לשמוע את הרב בנימים חותה הי"ו, נראה לי שישנה לו טעות בעניין הציצית. שלחו לי מה שהוא דיבר ברבים, שהתימנים עושים ציצית, שני קשרים בהתחלה ושני קשרים בסוף, ולא עושים באמצע קשרים, וכי

דבר תשיעי, ישנו הבדל בין הצדיקים. ישנם שני סוגי צדיקים. יש צדיקים, שאצלם הטבע – העוה"ז הרגיל – והנס, זהו אותו הדבר. אין אצלם הבדל, בין טבע לבין נס. זהו כגון רבי חנינא בן דוסא. אבל יש צדיקים, שהם מתנהגים עפ"י דרך הטבע. רבא, היה מסוג הצדיקים הזה. אי אפשר להשוות בין הצדיקים. אלו שני סוגים, של עובדי ה'. וכל אחד מתנהג, לפי דרך מסויימת.

כל זה אמרנו ממש בקצ"ר אמיץ, כי צריכים להסביר כל דבר הרבה זמן.

אבל הדבר העשירי 'יהיה קודש', זאת 'פצצה'. משהו הפלא ופלא. חידוש גדול מאוד, שאומר בעל לשם שבו ואחלמה [בספר הכללים]. הוא אומר, כי בדורות הראשונים, היו פחות נסים מאשר בדורות האחרונים. זהו חידוש עצום. מזמן בית המקדש השני, ניתן לעשות נסים ונפלאות, יותר ממה שהיה קודם.

וזה לשונו שם, מנפלאות תמים דעים ית"ש, בהנהגתו הנעלמה אשר כך עלה במחשבה לפניו מאז ומקדם, להתגלה בשפעת אור קדשו ולמסור הכוחות והמפתחות דסדרי בראשית ורזי עולם רק לדורות האחרונים אשר מבית שני והלאה, כי להם הנה ניתנה החמדה גנוזה הזאת, לשלוט בכל מעשה בראשית. וזכו לזה, עד סוף הזמן דכל מייסדי התורה שבע"פ. כי הנה ניתן להם החמדה גנוזה הזאת, להשתמש בה כחפצם הרבה יותר מבדורות הראשונים.

צריכים להסביר בהרחבה את העניין הזה.

ראיתי כי מביאים, לגבי העניין הזה של נסים בדורות האחרונים, בשם רבינו יוסף חיים, בספרו גדולת חיים [דרשות מעשיות ומשלים בדרך הפרד"ס על שבת הגדול. יצא לאחרונה מכתב יד. העורך]. מציינים את הספר הזה גדולת חיים, ניסיתי לחפש את הספר הזה ולא מצאתי. מביאים בשם הגרי"ח מהספר הזה, ונראה שזהו ספר שכבר נדפס, 'דרוש לשבת הגדול', יש לו אריכות בעניין הנסים. לכאורה הוא אומר ההיפך, מבעל לשם שבו ואחלמה, אבל זהו מה שברצוני לברר. מי ששייג את הספר הזה, יזכה בכך את הרבים. [ברוך ה' זכיתי לקבלו אחרי השיעור].

שערי יצחק – השיעור השבועי

שמביא דברי ר"ת, מביא כן בלשון האידנא נהוג ע"ש. וכ"ה בסמ"ג והביא דבריהם הב"י, וסיים דכן נהגו. ושם במרדכי הביא עוד שיטת הר"ר אלחנן, שהיה עושה ב' קשרים בחוט של כרך ובא' משבעת החוטין ע"ש.

וחזינן מכל זה, דלא היה בידם קבלה ברורה ומנהג ידוע בזה. ויצא לנו ששה מנהגים בזה וכו'. מלבדנו, ישנן חמש שיטות, איך לעשות זאת, כיון שהדבר לא היה ידוע להם.

מה שאנחנו נוהגים, לעשות שני קשרים למעלה, זהו רק לרווחא דמלתא. הדבר כמעט מיותר. כי אצלינו, הכריכות אלו הם הקשרים. אך בגלל שקשר העליון דאורייתא, חכמי תימן האחרונים עשו גם את זה, הוסיפו שני קשרים למעלה. אבל בעצם, מי שיעיין ברמב"ם ובתכלאל, יראה כי הדבר לא מוזכר בכלל. ישר הם היו מתחילים עם הכריכות, כיון שזהו הקשר. אבל אמרו, טוב, כיון שישנם כאלה שאומרים כך, נעשה גם את זאת. וישנם כאלה – בדורנו המציאו את זה, אינני יודע כמה הדבר נפוץ, אני כמעט שלא ראיתי זאת – שהם עושים עוד שני קשרים, בגלל שישנם כאלה הסוברים, שלגבי הקשר העליון, אין הכוונה לסוף הבגד, אלא לסוף הפתיל. דהיינו הקשר הפוך. ע"כ הם עושים גם את זה. אנחנו לא עושים זאת. אבל הכריכות עצמם, זהו הקשר.

במחילה מכבודו של הרב חותה, כי הוא לא לקח זאת בחשבון. אדרבה, שידע כי הקשר שאנחנו עושים, זהו הקשר האמיתי. אלו קשרים עוד יותר חזקים, מאשר שני קשרים האחד ע"ג השני, שההידוק שלו הוא יותר חלש. מנהגינו מיוסד על אדני פז, ואשכנזי או ספרדי שישתמש בזה בודאי יצא ידי חובה, ותהיה לו זכות עצומה.

השם ברוך הוא יזכנו, וימלא כל משאלות ליבנו לטובה, אכ"ר.

אלול אשמורות

זאת בעיני. ולכן אשכנזים וספרדים לא ישתמשו בטלית כזאת. ראשית צריכים לדעת, לגבי מנהגינו שעושים שני קשרים בהתחלה, מי שיעיין ברמב"ם ובתכלאל ומהרי"ץ, יראה כי הם בכלל לא מזכירים את שני הקשרים הללו. מתמעט בדורנו, ישנם כאלה, שהוסיפו עוד שני קשרים בסוף.

אבל הטעות היא, מה שהם לא מבינים, כי הם חושבים שבין שני הקשרים הללו שבהתחלה [לבין שני הקשרים שיש מוסיפים בסוף], ישנן רק כריכות. והדבר אינו נכון. שבע החוליות שאנחנו עושים, אלו קשרים יותר טובים ממה שהם עושים. הרי הקשר שאנחנו עושים בכריכות, הוא יותר קשר, יותר חזק, מאשר כשעושים קשר ע"ג קשר. מי שיודע, שני קשרים זה לא מחזיק, זה חלש. משא"כ הקשר שאנחנו עושים מתחת, ומהדקים אותו, זהו קשר הרבה יותר חזק.

הסברתי זאת בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק א' [סימן ד'], ישנה שם אריכות על כך, והבאתי ראיות גם מספרי הראשונים, כי רואים שהם עשו דברים כאלה. וההיפך, רואים שלא היתה להם מסורת ברורה, כיצד לעשות זאת, כמו אצלינו. חושבני כי מה שאנחנו עושים, זאת המסורת מדורי דורות. עד למשה רבינו מהר סיני. אם כולם היו יודעים את זה, הם לא היו מתלבטים – כפי שרואים שהם התקשו מאד – איך עושים את הקשרים?

הזמן קצר כעת, מכדי להסביר זאת באר היטב.

כתבתי שם בזה הלשון, הרואה יראה, שצורת הקשר שנהגו בו ר"י ור"ת, מעיקרא הוא דומה ממש לדידן, אלא דהם עשו הקשירה רק בכריכה האחרונה, ואנן עבדינן לה מתחת כל הכריכות, כפי הדרך שביארנו בתחילת דברינו, דמעיקרא מסובבים אותו ג"פ לצד כנף הבגד וכו', ובאופן זה הוא מהודק ובר קיימא טפי וכו'.

ובהמשך כתבתי כך, וצורת הקשרים הנהוגה היום בשאר קהילות ישראל, שלוקחין ד' חוטין מכאן וד' חוטין מכאן וקושרין ב' קשרים זה על גבי זה (כי קשר אחד בלבד אינו מתקיים), כן מבואר שם במרדכי בסוף דבריו שיש נוהגין כן, וסיים שכן נכון לעשות בעינו רבו. וברא"ש סי' ט"ו אחר